

Izvorni znanstveni rad
UDK 232.931 (497.5 Dubrovnik) "16"
231.73 (497.5 Dubrovnik) "16"
Primljeno: 31.10.2004.

DUBROVAČKA GOSPINA SVETIŠTA 17. STOLJEĆA PREMA *ATLAS MARIANUS W. GUMPPENBERGA*

PAVO KNEZOVIĆ

SAŽETAK: Njemački isusovac W. Gumpfenberg u četverotomnom djelu *Atlas Marianus* ("Marijanski atlas ili O čudotvornim Bogorodičnim slikama u kršćanskom svijetu", Ingolstadt 1657/9.) spominje preko 1200 marijanskih svetišta iz čitavog svijeta, a detaljnije je obradio sto najčuvenijih. Među njima se nalaze tri iz Dubrovnika, odnosno Dubrovačke Republike. Pored narativnog dijela svetišta su predstavljena i vjernim kopijama čudotvornih Gospinih slika, a to su: *Imago B. Virginis miraculosa in Breno* ("Čudotvornu sliku Bl. Dj. Marije u Župi dubrovačkoj"), *Imago B. Virginis miraculosa de Castello* ("Čudotvornu sliku Bl. Dj. Marije od Kaštela") i *Imago B. Virginis miraculosa de porta* ("Čudotvornu sliku Bl. Dj. Marije od vrata").

U Knjižnici franjevačkog samostana na Humcu (Hercegovina), u zbirci Rara, pored inih čuvaju se dvije dvotomne vrlo rijetke knjige koje imaju i neobičan naslov: *Atlas Marianus sive De imaginibus Deiparae per orbem Christianum miraculosis* ("Marijanski atlas ili O čudotvornim Bogorodičnim slikama u kršćanskom svijetu").¹ Djelo je razdijeljeno u četiri knjige i tiskano u Ingolstadt (1657/9.). Autor je njemački isusovac Wilhelm Gumpfenberg (*München, 17. srpnja 1609., +Innsbruck, 8. svibnja 1675.). Gumpfenberg je studirao filozofiju

---

¹ Guilielmi Gumpfenberg, *Atlas Marianus sive De imaginibus Deiparae per orbem Christianum miraculosis*, t. I-II. Ingolstadii: Typis Georgii Haenlini, 1657 (sig. R. 1860 i R. 1861) zatim isti, *Atlas Marianus sive De imaginibus Deiparae per orbem Christianum miraculosis*, liber. III.-III., Ingolstadii: Typis Georgii Haenlini, 1659 (sig. R. 1862 i R. 1863).

Pavao Knezović, viši je znanstveni suradnik u Hrvatskom institutu za povijest u Zagrebu. Adresa: Hrvatski institut za povijest, Opatička 10, 10000 Zagreb. E-mail: pavao.knezovic1@zg.htnet.hr

---

i teologiju u Ingolstadt i Rimu, a nakon studija, deset je godina predavao te predmete u Rimu, zatim je 4 godine bio ispovjednik u bazilici sv. Petra. Preko 30 godina djelovao je u Bavarskoj, Tirolu i Švicarskoj kao pučki misionar i propovjednik. Gumpfenberg je bio jedan od najoduševljenijih štovatelja B. D. Marije, a postao je osobito poznat u drugooj polovici 17. stoljeća po djelu: *Atlas Marianus*. U njemu je obradio preko 1200 marijanskih svetišta iz čitavog svijeta. Tu nije opisao samo tadašnja glasovita svetišta Blažene Djevice Marije kod svih europskih naroda, nego i južnoamerička, maloazijska i afrička. S jednakom pažnjom i ljubavlju predstavio je Gospina svetišta i Zapadne i Istočne Crkve. Djelo je bilo prevedeno na mnoge jezike, i to najčešće djelomično. Među njegova poznatija djela ubrajaju se: *Sedecim peregrinationes per 365 ecclesias Romae* (München, 1665) i *Jesus vir dolorum Matris dolorosae Filius* (München, 1672). Od svih marijanskih svetišta Gumpfenberger je odabrao samo sto, koja su tada bila najčuvenija po čudesima što su se u njima događala i po ugledu i brojnosti hodočasnika koji su hrlili na ta draga i sveta mjesta. Ta je svetišta detaljnije obradio i za svako od njih pribavio vjernu kopiju čudotvorne Gospine slike ili kipa, koji se časti u tom svetištu, pa je njima ilustrirao svoje djelo.

U tom djelu Gumpfenberger je opisao tri hrvatska marijanska svetišta i donio tri bakroreza čudotvornih slika Blažene Djevice Marije. Pod brojem 17. u drugoj knjizi opisuje *Imago Beatae Virginis miraculosa in Breno* - "Čudotvornu sliku Blažene Djevice Marije u Župi dubrovačkoj", zatim pod brojem 21 u četvrtoj knjizi *Imago Beatae Virginis miraculosa de Castello Ragusae* - "Čudotvornu sliku Blažene Djevice Marije od Kaštela u Dubrovniku" i pod brojem 22, također u četvrtoj knjizi, *Imago Beatae Virginis miraculosa de porta Ragusae* - "Čudotvornu sliku Blažene Djevice Marije od vrata u Dubrovniku".²

Imago Beatae Virginis miraculosa in Breno

Crkva Blažene Djevice Marije u Župi spominje se u ugovoru o prodaji zemlje, sklopljenom 9. svibnja 1300. godine: *Ego quidem Dessa uxor quondam Simonis Stepacie confiteor, quod terram meam positam in Breno in loco qui dicitur Sopolčiča iuxta ecclesiam sancte Marie, ...*³ Josip Lučić u kazalu pojašnjava da je *Sopolčiča* zapravo današnje Postranje.⁴

² U prilogu donosim tekst bez ikakvih promjena.

³ Josip Lučić (ur.), *Zapisi notara Andrije Beneše 1295-1305*. Zagreb: HAZU i Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1993: 69 (spis br. 216).

⁴ J. Lučić (ur.), *Zapisi notara Andrije Beneše 1295-1305*: 397.

Legendu o zmaju, koji je boravio u pećini nedaleko od Cavtata, u povijesti dubrovačke biskupije, donosi i D. Farlati, koji radnju smješta u *anno circiter* 365., kada je sv. Hilarije oslobodio puk od velikog zla. Iako Farlati opisuje zmaja i njegovo stanište, ipak napominje da se to može shvatiti i kao alegorija.

*Hic siquidem Draconem portentosae cujusdam magnitudinis, immanem et terrificum, qui hominum pecudumque strages immensas edebat, imperio suo obsequentem praestitit, et in aridam lignorum struem jussum conscendere facibus subjectis concremavit. Sunt tamen qui putant allegorico sensu id esse intelligendum de quadam immanis serpentis effigie, quam Epidaurii Aesculapio sacram venerarentur.*⁵ Nakon opisa drugog čuda sv. Hilarija, koje je vezano uz neki veliki potres i razaranja Cavtata, Farlati iznosi još pojedinosti iz tada još žive legende o cavtatskom zmaju: *Indigene speluncam ostendunt, quam Scipum appellant, altam, obscuram, vastoque immanem hiatu, quae aquas perennes et copiosas ad usus incolarum suppeditat. Hinc exitialem illam et ferram beluam jussu et imperio S. Hilarionis eductam, perductamque usque ad eum pagum, quem Moletrinas vocant, quique itinere terrestri ter mille et quingentos passus, maritimo bis mille ab Epidauro distat, ibique extructa pyra combustam, ibidemque ad memoriam sempiternam caesi Draconis, tantaque pestis et calamitatis divinitus depulsae, Templum in honorem cultumque D. Hilarionis, quod adhuc extat, aedificatum fuisse ajunt. Huc Epidaurii singulis annis, stato die, pia supplicatione adire et cum illis paganis, recordationem accepti beneficii, hymnis et canticis animisque gratissimis prosequi et recolere consueverunt;...*⁶ Pored toga, spominje i neke interesantne detalje iz malo ranijeg perioda: *Bommanus in Historia Dalmatiae a se Itala lingua descripta, autumat draconem ab Hilarione caesum fuisse ex illa anguim specie, quos Slavi Kravosijaz appellant, sed abest a vero ejus opinio, cum tantae magnitudinis non sint, ut terrere queant hominum turbas & vix integrum palumbem uno oris hiatu deglutiant.*⁷ Prema Farlatiju, taj događaj iz legende dobio je trajni spomen u sagrađenoj crkvi u čast sv. Hilarija i u njegovom štovanju u Moluntu. To isto tvrdi i Lukarević.⁸

Verziju te legende donosi dubrovački analist Nikola Ranjina, koji je smješta u 802. godinu. *Venne questo anno uno eremita delle parti di Sicilia, lo quale haveva nome Ilarione, con due delli sui compagni, quali havevano nome*

⁵ Daniel Farlati, *Illyricum sacrum*, t. VI. (*Ecclesia Ragusina cum suffraganeis et Ecclesia Rhiziniensis et Catharensis*). Venetiis: Apud Sebastianum Coleti, 1800: 3.

⁶ D. Farlati, *Illyricum sacrum*: 3-4.

⁷ D. Farlati, *Illyricum sacrum*: 4.

⁸ *Dopo queste cose i Rausei misero Epidauro Colonia in fortezza, oue San Illarione uccise il Dragone, il quale (come testifica S. Girolamo nella vita di questo Santo) andava guastando col fiato il paese. La Republica dopo la fortificatione d' Epidauro, tirò alcune membra delle mura nel porto di Molonta...* Giacomo Luccari, *Copioso ristretto de gli annali di Rausa libri quattro*. Venetia: Ad instantia di Antonio Leonardi, 1605: 89.

Gugiano et Esichio, nati nelle città di Palestina in Levante. Lo quale gionse in prima alla fiumara in Breno; et ivi fece una casetta piccola di mascerra, dove potevano habitare, la quale coperse con la frascata. Quale vedendo li homeni, quelli che erano restati nelli castelli Spilan et Gradaz, esser fatta la casetta, (pensarono) che doveano esser li pescatori; ed essendo andati a veder, trovano lo eremita con li compagni, alli quali dissero, non dovessero habitare in quel loco per la causa dello dragone, lo qual veniva alla fiumara, avvisandoli ancora, (che) per tutta la contrada fa assai stragi, ruina, (che) putti, donne et homeni inghiottiva, e che nissuno di loro non ardiva andar di notte fora della casa e della terra de Ragusa, o vero di castelli, et andavano sempre accompagnati con molti armati et lance longe, confortando etiam di levarsi et andar a Ragusa, o vero nelli castelli fina doman. Lo qual eremita, vedendo el lamento di quelli homeni, ripose in questo modo, cioè: Io non ho paura dello dragone, nè delle insidie diaboliche, ma sempre per tutto sono senza alcun suspetto et nocumento dello dragone, e di altre cose insidiose; e se voi volete, che vi fazo morir et soffogar tal dragone, crediate ai comandamenti di Jesu Cristo, et andate ai Ragusei, dicendoli tutte le parole che da me avete inteso. Quali stavano molto stupefatti allo parlamento dello eremita, facendo beffe delle sue parole. Dicevano: Come lui poteva soffogare lo dragone, essendo nui con tanta moltitudine di gente, e non possiamo farlo morire; lui senza arme sarà potente a soffogare lo dragone! Poi, tornando per la via, dicevano tra loro: Questo eremita sarà domattina devorato. E come fo el chiaro giorno, andarono a veder lo eremita, ed appressandosi alla sua casetta, chiamaron: O eremita Ilarione! Qual inteso cridar gli homeni, essendo fora, rispose, che era causa del loro domandare? Et loro risposeno, che venuti eran a veder gran miracolo della vostra vita, e noi avevamo pensato, e tenuto certo esser (voi) devorato stanotte dallo dragone. Lo qual eremita (disse): Colla mia auctorita posso far morire e soffogar lo dragone; adonche andate alli governatori della città di Ragusa, (e dite loro), che se vorrano credere alla fede de Jesu Cristo et alli suoi comandamenti, che io sono per liberarvi della obsidione dello dragone. Et quelli, udendo le parole de Ilarione, et vedendo esser remasto vivo, senza alcuna offensione, et era tre giorni come lo dragone non appariva per la contrada, fecero in far di loro certo ragionamento dicendo, che era possibile ogni cosa ai servi di Dio, et forse che questo eremita farà morire lo dragone: donche andiamo a Ragusa, et annunziamo tutto quello che abbiamo visto et parlato con esso, et la sua risposta. Tada su Župljani otišli u Dubrovnik i ispričali vlastima o dolasku pustinjaka u Župu i njegovom poslanju da ih

oslobodi od zmaja. *Li quali governatori, radunati nel consiglio generale, ordinorno mandar tre homeni a convitarlo venir a Ragusa, acciocchè potessero intendere la volontà sua, et quello suo dire a credere alla fede de Cristo, perchè li Ragusei erano boni cristiani, et a tutti li comandamenti sui davano obedientia.* Kad je poslanstvo došlo k pustinjaku i reklo mu da Dubovčani vjeruju u Krista i opslužuju njegove zapovijedi, reče im pustinjak: *Ben vero tenite la fede a modo vostro; ma se volete credere nella fede vera cristiana, et battizzarvi a modo romano, farovvi liberare dalla obsidione dello dragone e farollo morire.* Tada su ga oni pozvali da dođe u Dubrovnik da ga vidi vlada, kojoj će biti vrlo drago da može iskazati mu svoju milost i zahvalnost. Na to ih prekori pustinjak: *Ma tornate voi, et annuntiate tutte le mie parole, e ritornando poi da me con la verità di tutto quello volite, et io con li mei compagni in ella casetta spettarò la vostra tornata.* Kad se ponovno poslanstvo vratilo u Dubrovnik i prenijelo pustinjakove gorke riječi, sastalo se vijeće (*et fatto lo consiglio*) koje je zaključilo da se pustinjaku pošalje deset sijedih ljudi, koji će mu prenijeti da je vlast spremna ispuniti sve njegove zahtjeve. Tu je desetoricu pratilo oko 1000 naoružanih ljudi. Kada su pustinjaku rekli da će ispuniti sve njegove zapovijedi, on krene u akciju: *Quale cavò una sua croce de legno della sua casetta, et ordinò tutti li homeni ingenocchiar, facendoli far orationi Pater noster et Ave Maria, supplicando a Dio li conceda tale gratia: cridorono poi tre volte misericordia. Et ordinò poi venir una barchetta con quattro homeni, (e) menarlo alla insula di Epidauro, alla bocca della spelunca. Quale partissi con li homeni, quali andavano con gran paura; ma esso li confortava dicendo, non avessero suspetto, nè dubitatione alcuna, che alcuno male potesse fare. Dove arrivati che ebbero alla riva, uscite fora lo eremita solo, andando verso la spelunca praticamente, come se tutta la sua vita fatto avesse in quello paese. Teneva la croce in mano; et appressatosi fece la oratione, scongiurando, che per virtù di Jesu Cristo dovesse uscire fora mansueto et benigno, senza offensione ad alcuno, et sotto obedientia sua, servo di Jesu Cristo. Lo qual dragone (è) uscito fora benigno, proprio (come) fusse obediente agnello, et Ilarione (ha) desligato la sua centura, con la quale ligò el ditto dragone allo collo, menandolo poi alla riva, dove con la barca si spetava. Et intrato in barca, lo face strascinare poi la barca; e lui come agnello natava, et arrivava alla banda della flumara in terra ferma, alla casetta de Ilarione. Convenuti (sono) li popoli de tutta la contrada, dove esso venne. Et comandò, che si facesse una grande catasta di legne et frasca; et in presenza de tutto lo populo comandò allo dragone, che vi salisse su, il quale per divina*

virtù obedi, et salivvi suso. Et Ilarione, fatta che ebbe l' oratione a Cristo, comandolli, che stesse saldo; e fece metter fogo, in presentia de tutti, et arselo. E fatta ch' ebbe la finition dello dragone, li fece una predica mostrando, che quello dragone era per insidie diaboliche incarnato, lo quale era stato in el tempo antico dalli Epidaurini adorato in quella spelonca; monstrolli ancora, che lui era venuto, per el comandamento divino, dalle parte di Levante per liberarli. Et etiam li ammaestrò tutta la fede cristiana, nelli precetti divini et della madre ecclesia; et mostrolli li errori che fecevanola. Nakon toga im je naredio da se krste i da odbace sva zastranjenja koja su tada imali. Et dove era fatta la casetta o vero la catasta, ordinò far una chiesa dedicata ad honor della madre di Cristo, benchè fu poi transmutata in suo nome.⁹

U bitnim su dijelovima potpuno identične legende koje donose Gumppenberg i Ranjina, samo je Ranjinina daleko detaljnija. Gumppenberg piše da je legendu dobio od rektora isusovačkog kolegija u Anconi *R. P. Ioann. Baptist. Tartaglio*, koji ju je prepisao iz nekog starog rukopisa koji se čuva u Dubrovniku. Čini mi se da taj stari dubrovački rukopis i nije ništa drugo nego *Annali di Ragusa* Nikole Ranjine. Tartalja je ukratko prepričao Ranjininu verziju legende i poslao je zajedno sa slikom W. Gumppenbergu.

Imago Beatae Virginis miraculosa de Castello Ragusae

W. Gumppenberg, prema ustaljenom načinu, na kraju pripovijesti otkriva njezin izvor: *Hanc Imaginem cum narratione ad me misit Laureto R. P. Aegidius Meese, qui eam a R. P. Rectore Ragusei Collegii accepit*. Vjernu kopiju čudotvorne slike i povijest nastanka svetišta poslao mu je rektor isusovačkog kolegija u Loretu *R. P. Aegidius Meese*, koji je sve to primio od rektora dubrovačkog kolegija. Postoji neki, čini mi se važan razlog zbog kojega Gumppenberg prešućuje ime rektora dubrovačkog kolegija.¹⁰ Neimenovani rektor dubrovačkog kolegija najvjerojatnije je i ovu pripovijest preuzeo iz “Dubrovačkih anala” Nikole Ranjine, koji pod godinom 828. pripovijeda: *Del detto anno a Ragusa fu donata una immagine, o vero figura della madre di Cristo, alla ecclesia di santa Maria de castello Lave, depinta a mano greco, la quale, si dice, costava*

---

⁹ *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*. Zagabriae: JAZU, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 14, digessit Speratus Nodilo, 1883: 188-191.

¹⁰ Usp. Miroslav Vanino, *Isusovci i hrvatski narod*, knj. 2, *Kolegiji dubrovački, riječki, varaždinski i požeški*. Zagreb, 1987: 13-54.

d. 300, per una nave Venetiana, che veniva da Levante. La quale andava alla volta di Venetia, et havendo havuta una fortuna, fece lo voto, che nello primo loco, dove sará arrivata, donarebbe detta immagine, ed d. 100 per elemosina, per fabricar la ecclesia ad honor della Madre di Cristo. Dove, per volontà divina, scorse sotto le ripe dello castello Lave a Ragusa; et essendosi trovata ivi, la fortuna per divina volontà cessò. Vedendo el patrone della nave et li marinari la fortuna cessare, et la nave star in bonaccia, mutando lo voto

*fatto el la volontà loro, non volesero fare secondo nello proposito havevano terminato; finalmente, determinati ordinorno prolongare el loro viaggio. Ma Iddio, che mai comporta, nè premette esser ingannato de nessuno, la notte seguente li mandò una fortuna generale di ostro garbino per modo, che lo arbore maggiore si ruppe per mezzo, ruinando nella poppa; e la mattina all' alba di nuovo scorse la nave sotto le ripe dello castello Lave, credendo esser per annegarsi, et haver scorso più in su a Levante. Vedendo questo i marinari che così fosse la volontà divina, et cridavano misericordia. Et fatto el chiaro giorno, lo patrone con tutti li marinari uscìrò fuora di nave scalza in camise, portando la ditta immagine, et etiam d. 100 nella castello; et ordinarono edificar la ecclesia ad honore della gloria della madre di Cristo. E la sua festa si celebra l' Annunziata.*¹¹ Te se dvije pripovijesti potpuno podudaraju, a od Ranjine se saznaje, pored cijene slike, i sam blagdan ili naslov pod kojim se slavila. Upravo taj podatak stvara poveznicu u vremenskom luku od 1150. do razdoblja baroka, kada je za tu crkvu najvjerojatnije Dubrovčanin Benko Stay oslikao palu Navještenja.

U najstarijem dijelu grada, seksterijeru Kaštel, već u 12. st. nalazio se ženski benediktinski samostan sv. Marije od Kaštela (*de Castello*). "Prema tradiciji crkva je utemeljena 1150.", piše Lučić.¹² Dubrovačkog biskupa Salvija, koji je umro 1142., naslijedio je biskup Andrea, za koga Serafino Razzi piše: *Andrea, per nazione lucchese... Tenne l' ufficio XVI anni: e nel tempo suo fu fornita la chiesa di Santa Maria in Castello.*¹³ Tražeći odgovor na pitanje gdje je bio *castel de Lava*, Medini piše: "Cenobium sancte Marie de castello' spomenut je u ispravama prvi put g. 1204. U 13. i 14. vijeku samostan se spominje, ali ne baš često i nikada tako da bi se moglo što zaključiti o samom Kaštelu. Kroničar g. 828 crta Kaštio kao veći ograđeni prostor, toliko velik da su u njemu bili pojedini građevni objekti; za crkvu sv. Marije, gdje je bila pohranjena čudesna slika blažene Gospe, kaže se da je bila sa strane mora, a da je bila pridružena crkvi sv. Srđa i Baka. Taj položaj ne bi odgovarao sadanjem položaju samostanske crkve, već manastirskom dvorištu koje se nalazi između manastira i gradskih zidina."¹⁴ Istim su se, dakle, imenom nazivali crkva i samostan benediktinki,

¹¹ *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*: 196.

¹² Josip Lučić, *Povijest Dubrovnika*. Dubrovnik: Historijski institut JAZU u Dubrovniku, 1973: 83.

¹³ Serafino Razzi, »Narrazioni o vero storia degli arcivescovi di Raugia.«, u: Stjepan Krasić i Serafino Razzi, *Povijest dubrovačke metropolije i dubrovačkih nadbiskupa, (X.-XVI. stoljeća)*. Dubrovnik: Biskupski ordinarijat Dubrovnik i Crkva u svijetu, Split, 1999: 115.

¹⁴ Milorad Medini, *Starine dubrovačke*. Dubrovnik: Štamparija Jadran, 1935: 154.

koji se nalazio uz crkvu sv. Marije od Kaštela. U spisu 108. dubrovačke kancelarije (datiran 1. prosinca 1299.) spominje se neki posjed benediktinki na Šipanu: *Ego quidem Martinus de Volcina confiteor, quod terram meam positam in Jupana, que confinat... ex parte montis cum possessione sancte Marie de Castello et cum Junio de Volcio...*¹⁵ Samostan je već 1204. stekao posjed (kuću i vinograd), koji mu je dao bračni par Bona i Petar Mihov.¹⁶

Kruno Prijatelj, pišući o dubrovačkim slikarima baroknog vremena, prenosi da “jedino djelo koje se s nekom vjerojatnosti može smatrati njegovim (tj. Benka Staya) jest pala *Navještenje* u dubrovačkoj stolnoj crkvi. To je platno porijeklom iz crkve Gospe od Kaštela, u kojoj je poznato da je Stay bio izradio kompoziciju te teme.”¹⁷

Imago Beatae Virginis miraculosa de porta Ragusae

Među vijestima o štovanju Gospe zvane *de porta* Gumpenberg odstupa od uobičajenog načina predstavljanja pojedinih Marijinih svetišta, tj. od pripovijesti o nastanku svetišta. Vjernu kopiju slike i ostale vijesti primio je od neimenovanog rektora dubrovačkog kolegija preko *R. P. Aegidius Meese*, rektora isusovačkog kolegija u Loretu. Iz tih vijesti doznajemo da se ta čudotvorna slika čuva u stolnoj crkvi (*in templi principis*), da je vrlo stara i da je Dubrovčani, čini se, cijene i štuju više od svih ostalih. Znakove najvišeg čašćenja Gumpenberg vidi u činjenici da je cijela slika prekrivena srebrenim “limom”, izuzev Kristovog i Marijina lica, čije su glave urešene teškim zlatnim krunama u kojima se nalazi rijetko drago kamenje. Priznaje da mu rektor iz Dubrovnika nije napisao kada je i kako tako veliko blago stekao Dubrovnik. Domišlja se da bi razlog rektorove šutnje mogao biti to što u Dubrovniku malo tko zapravo to zna, ili što rektor nije želio pripovijedati nešto u što ni sam ne vjeruje (*incerta pro certa asserere noluerunt*). Odmah dodaje da svi vjeruju kako je tu sliku naslikao sv. Luka Evandelist, ne samo zato što odaje veliku starost, nego i zato što ju je naslikala vješta umjetnikova ruka. Pored tih, postoje i drugi dokazi, koje ne navodi. Dubrovčani u svim nevoljama utjehu nalaze pred tom čudotvornom slikom, a njoj pripisuju da je Republiku spasila od Osmanlija.

¹⁵ J. Lučić (ur.), *Zapisi notara Andrije Beneše 1295-1305*: 33.

¹⁶ Usp. J. Lučić (ur.), *Zapisi notara Andrije Beneše 1295-1305*: 83, bilješka 329.

¹⁷ Kruno Prijatelj, *Barok u Dalmaciji.*, u: Anđela Horvat, Radmila Matejčić i Kruno Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1982: 846.

Iz svega toga čini mi se da je ovdje riječ o tiskarskoj ili nekoj drugoj pogreški. Vrlo je lako moguće da je W. Gumppenberg iz Dubrovnika dobio vijesti o čudotvornoj Gospinoj slici, koju Dubrovčani zovu “Gospa od porata”, što bi na latinskom glasilo: *Imago B. V. miraculosa de portu*, od čega je vrlo malom nepažnjom moglo doći do postojećeg naslova: *Imago B. V. miraculosa de porta* kako stoji kod Gumppenberga u *Atlas Marianus*. Lubina, pišući o stolnoj dubrovačkoj crkvi, navodi da se u njoj “posebno časti kopija *Gospe od Porata*, Dubrovačke luke, dok se original čuva kod redovnica u Sigurati. Pred njom su

se Dubrovčani u raznim nevoljama u prošlosti često utjecali Majci Božjoj i u više navrata osjetili njezinu pomoć. Njezina sveta slika nosi se u ophodu na blagdan Velike Gospe po završetku misnog slavlja. Nakon višegodišnjeg prekida, obnovljena je 1991. kao dio dubrovačke tradicije. Nose je pomorski kapetani i časnici od katedrale, ispred Kneževa dvora, ispod Zvonika do velikog mula u gradskoj luci, gdje se obavlja svečani blagoslov mornara i brodica. Na kraju obreda obavlja se i posveta Gospi.”¹⁸ Vjerojatno je to ista ona čudotvorna Gospina slika o kojoj piše i Gumpfenberg.

Wilhelm Gumpfenberg je ta tri Marijina svetišta uvrstio među sto najvećih i najglasovitijih. Nije zanemarljivo ni to što vijesti potječu iz perioda prije velikog potresa. Upitamo li se zašto u njegovu čuvenom djelu *Atlas Marianus* nema spomena nijednog drugog marijanskog svetišta iz Hrvatske, treba imati na umu da je to vrijeme kada su diljem hrvatskih pokrajina bjesnili ratovi: kandijski, pa veliki bečki.

Prilog 1.

XVII. Imago B. V. miraculosa in Breno

Quibus modis calcaneo Deiparae insidietur serpens infernus, saepius docui: quo vero Virgo caput ei[us] conterat, unde doceam, ex ipsa Dalmatia affero. Felix ab antiquo et opulenta urbs Ragusium, anno post Virginis Partum septingentesimo octuagesimo nono vidit non sine horrore monstru[m] appulsum, ingens horrendumq[ue] ex Oriente, draconem dico, in ipso Epidaurō monte consedissee, non plus duodecim millibus passuum ab urbe. Terrorem non vanum secuta strages hominum. Quis enim innoxie draconem praeteriret? aut quem praeteriret transeuntium, ipse draco non offensum? Atque ut [117] ipsa quandoq[ue] bestia, sive iam satura, sive in rem suam negligentior, praetereuntem quempiam e mille unum, neglexisset, viatorem tamen stitit ante speluncam pavor, ipso dracone prior. Nec alius praeter hominum carnes sapiebat cibus, quos ipsos quarundam animantium ritu discerptos, tantum non intactos deseruit exigua parte exempta. Ita quam plurimi vix in diem sufficiebant farciendae bestiae: in mensem populus parandus erat. Afflixit tanta unius belluae fames totam Dalmatiam, urbem Raguseam tantum non exhaustit, nemine uno invento, qui integro quatuordecim annorum intervallo reperiret armorum genus, quo interfici posset Dalmatiae hostis. Daniele[m] redivivum optabant, qui porrecto

¹⁸ Petar Lubina, *Marijanska Hrvatska*. Split, 1995: 527.

bolo disrumperet tantam voraginem. Atque ut capillorum abunde, picisque etiam Graecae adesset plurimum, nec deesset, [118] qui docte coqueret, sive res saccharum posceret, sive absynthium; quem futurum, qui polentam ad specum deportaret, quique bestiam hortaretur invitareturque ad escam? Actum, ut dixi, totis quatuordecim annis omnino nihil. Itaque Ragusei bellare belluam statuere ritu, quo contra pestem solemus, id est, fuga: jamque novas sibi sedes undique ab urbe dilapsi, vel quaesierunt, vel certe mente conceperunt. Cum ecce anno 802. hominem Raguseis Oriens misit, qui tantum caeteros homines virtute anteibat, quantum draco caeteros animantes saevitia. Is in Breno ad fluminis ripam sex ab urbe passuum millibus, comportatis in maceriam saxis, die non amplius uno casam construxit angustam et humilem: tectum ex implexis arboru[m] ramis, apta igni materia, superimposuit. Accolae Spilanenses et Graduziani visa repe[n]te nova [119] fabrica, imperiti, ut credebant, vel nautae, vel piscatoris opus, monituri de periculo hominem, sequenti mane veniunt, visumque venerandae canitiei Eremitam venerantur, domum quisque suam offerunt et de periculo quam fidelissime monent. Subrisit senex, auditis trium fere lustrorum annalibus, non sine metu etiam praeteritorum anxie recensitis. “Et, non ego” inquit, “draconem hunc metuo, sed nec quaequaque demum sint orci ad terrendum inventa, me terrent. Quin ite Ragusium, civibusque denunciate, advenisse hominem, qui draconem velit interficere, si quidem ipsi credere et obedire praeceptis DEI promittant.” Risere agrestes tam civiliter loquentem et sive simplicem, sive contumacem deseruere, certum draconi pabulum. At vero, ubi postero die redierunt, vivumque simul praeter spem ac incolumem senem deprehenderunt; [120] largius hominem cum admiratione venerantur et ne quid incultius, ut pridie, eloquantur, tacent. Quibus ille fidem ditorum suorum iterum iterumque inculcat, et jubenti propior, quam suadenti: “Ite,” inquit, “ad Raguseae urbis proceres, quaeque audistis, referte.” Impero senis persuasi, fidem inter et spem jam medii Ragusium properant, senem et senis verba ad superstitionem usque extollunt. Magistratus non parum agrestibus cultior confestim religiosissimum quemque, atque cum iis tres e proceribus, prudentia conspicuos, legationis in morem ad Eremitam destinant. Hi omnia sancta in sene vident, miranturque ac salutatum nomine publico rogant, cuius sit, quid has in terras tanto in senio hominem compulerit; ad urbem invitant, ferociam draconis et pericula etiam augment: dignetur proinde urbem [121] subire, et sua virtute afflictos erigere. Quos ille benigne exceptos auditosque, et ponere metum jussos sic est allocutus: “Ego vivendi genere sum Eremita: nomen mihi Hilarion: atque utinam dignus tanto sim nomine: ab ultimo usque

Oriente a JESU Christo ad vos missus sum, ut afflictam cum vicinia urbem a dracone liberem; siquidem Christo credere, eiusque praeceptis obedire velitis.” Tum illi se Christianos esse, et Christianarum virtutum veros aestimatores: et siquidem Christianus ipse esset, non difficulter visurum, nimis quam primum esse in haeresin praecipitum, ubi vel in uno a vera fide fieret secessio.

“Verum est,” subjungit senex, “vos Christianos esse. At vero, nisi promittatis, tales vos futuros, quales ego jussero, a dracone non liberabimini.” Regressi in urbem legati venerandam senis canitiem, virtutem non fictam [122] impavidi pectoris, sincerum periculi contemptum, et quae a Raguseis exigeret ipse, quaeque Ragusium ab ipso expectare posset, longa oratione in frequentissimo senatu denarrant. Unde non post longam deliberationem publico nomine, quatuor e primis, no[n] paucioribus mille viris stipati, ad sene[m] ablegantur. Quem venerati largissima sponsione reipublicae nomine promittunt, nihil ab ipso imperatum iri, quod ipsi facturos se perlibenter non reciperent. Juberet proinde et experimentum caperet promissorum.

Tum senex bene sperare jussos, verbisque erectos e surculo primum, que[m] in tugurio absconderat, jubet parare Crucem. Nec defuere, qui opere tumultuario non inconcinne duos e surculis committerent. Hanc ille primum una cum populo positus genibus venerabundus adorat: tum altissima, qua licuit, voce ter caelum verberat [123] misericordiam inclamando: quem populus non invitus ter quoque clamantem est insecutus. Denique dicta ab omnibus precatione Dominica, Salutationem quoque Angelicam, honorandae Virgini subjunxit, ut Stygii serpentis caput ipsa contereret. Ubi sic oratum est, manum alteram Cruce armat, altera baculum prehendit, petitamque cum quatuor nautis cimbam conscendit, atque ad ipsum usq[ue] draconis specum in Epidaurio monte properat, trepidantibus nautis et portum, quem petebant, attingere metuentibus: quos tamen ille verbis erectos appellere jussit, et religata tantisper navi praestolari, dum reverteretur. Tum arrepta Cruce pedem figit in littore: nec multum inquirendo cunctatus recta speluncae hiatum petit, mirantibus sociis, unde homini tanta esset locorum peritia. Tum voce, quam etiam non parum hinc dissiti nautae possent [124] intelligere “Audi,” inquit, “bestia: per JESUM Christum tibi impero, sine noxa cuiusquam egredere, et ad me servum DEI accede.” Vocem jubentis promptissime secutus draco, ad domesticarum usque animantium invidiam, ad pedes senis confestim se sistit: a quo, cervici injecto cingulo, ad navim ducitur: qua ipse senex co[n]scensa, religato ad puppim cingulo draconem per aquas trahit, multa metuentibus nautis. Interea littus, quod spectantium distincti ordines verterunt in theatrum, non sine omnium admiratione attingunt.

Tunc intrepidus senex, cingulo in terram trahit diffluentem metu et trementem bestiam, et tugurio inclusam, subjecta flamma cum domo jam non sua, in cineres comburit, attonitis quotquot praeter cives Ragusium habuit, accolis. Postquam flamma cum pabulo suo abiit in auras, concionabundus senex, altiore paulo cespite conscenso, non [125] petita ab iis benevolentia, quos tanto jam portento sibi conciliaverat: “Non est,” inquit, “hic draco de iis animantibus una, quas Creator DEUS fecit, sed unus e spiritibus, quos ignis tenet, atque idem ipse, quem olim ex Epidauro Achaiae Aesculapium sub simili serpentis specie Romani, Romam usque superstitiosissimis impensis, in pestiferae luis remedium adduxerunt. Hunc,” inquam, “hunc ipsum iterum divinos honores affectaturum in Epidauro tribus paene lustris hospitem habuistis. Agite, Christo gratias, cuius virtute; agite, gratias Virgini Deiparae, cuius precibus liberati estis.” Inde ad ea progressus, quae verae fidei puritatem obscurabant, Ragusium cum tota vicinia utilissime erudivit, ac in meliorem virtutis formam refudit. Illi, ne rei memoria periret, neve grati animi monumentum desiderarent posteris, structo Virgini Deiparae templo, antiquissimam [126] Imaginem intulerunt, quam hodieque miracula frequentissima toti viciniae faciunt venerabilem.

---

*R. P. Ioann. Baptist. Tartaglio R. Ancon.
ex M. S. veteri, quod Ragusii
servatur. [127]*

Prilog 2.

XXI. Imago B. V. miraculosa de Castello Ragusae

Pro quanta inest homini beneficiorum oblivio! injuriae scribuntur Celte in silice, ut aetatem ferant et perennent, ad seram vindictam; beneficia nec in aqua quidem. Vide, lector, ex hac miraculosa imagine, quod etiam superi extorquere a nobis debeant beneficiorum suorum gratam memoriam.

Haec, inquam, Imago anno a partu Virginis octingentesimo supra vigesimum octavum septimo Calend. Octob. in aedem B. V. de Castello Raguseae urbis illata est, non sine supplicatione, in qua omnia praeter consuetudinem fuere. [270] Crucem, ut solet, praelatam fuisse, non habeo cur credam nec sacerdotem aliquem, velut pastorem, oves secutum, ordinem clausisse. Caetera non fuisse sine ordine credibile est, nam et omnes parvi vestitu incedebant, non alia tecti veste, quam solo indusio. Pro cantu planctus fuit lacrimis junctus, quas laetitia

expressit. Demum inter singultus et gemitus, haec de qua loquor, Imago non incongrue ornata, in templum usque a portu infertur, adjuncto donario centum aureorum, quibus templi fundamenta jacerentur in litore, ubi haec Imago posthac coli posset. Multa hic, quantumvis risu digna nonnullis videantur, risum tamen non movent iis, quibus salis marini gustus aliquis haesit in faucibus. Nam quod sine cruce, sine sacerdote fuerint, nautas cogita et mores [271] eorum quod solo tectos indusio prodire videas e navi, naufragos vel naufragis proximos tibi imaginare. Etenim Veneta navis ab Oriente solvens, praesidium in adversa secum tulit pictam Graeca manu Imaginem Deiparae, unde unde acceptam. Caeli deinde, marisque furor, cum nil nisi praesentem mortem intentarent, injecta vectoribus cum metu cogitatio est, turbatum caelum votis placare, qua propter concepto rite voto, ubi terram salvi et incolumes attigissent, Imaginem destinant terrae et Imagini templum, praesentesque centum auros, quibus poni possent fabricae fundamenta. Tractas diceres undas maris, et ex haustura ventis caelum, ita reliquum noctis quietum cursum tenuit, nisi quod ipsi nescirent, quo ferrentur, quousque sub ortum solis ad ipsum Raguseae [272] urbis Castrum constitere salvi et incolumes. Hic enimvero nulla nec promissorum recordatio, nec terrae, quam paulo ante tot votis ambiebant, reverentia. Itaque cum mare tranquillum et aptum navigationi cernerent, utendum tempore rati dant vela ventis, atque iterum alto se committunt Italiam Italiam conclamantes. Sed felicem diem nox dispar secuta, reduxit noctis prioris calamitates, quin etiam auxit; etenim ut caetera, quae mare solet in miseros, taceam, fracto ventis malo ferebantur, non jam quo ipsi, sed quo decumani fluctus volebant, exigua in spe vitae. Quare iterum ad preces, clamores et vota conversi, damnant praeteritae diei ignaviam, iterumque facto voto caelum fatigant. Hoc voluit. Et vero etiam voluisse adsequentis diei auroram [273] commonstravit; etenim sub eodem quo pridie, Raguseae urbis Castello, nullo ductore se quietam stare navis mirata est. Satis vectoribus dictum. Intellexere rudes et rudentibus suis nunc sapientiores, quid caelum vellet, quidque Deipara. Igitur, ut erant solis tecti potius, quam vestiti indusiis in terram descendunt, et supplicatione, quam supra memoravi, instituta S. Imaginem parochiali templo inferunt. Centum aureis templum aliud ad litus inchoatum est et quia plus fabrica desiderabat, id raguseorum in Deiparam pietas non invita adjunxit. Stat itaque in litore S. Imago invitatque periclitantes ad vota, vim, ubi rite concepta fuerint, habitura.

Hanc Imaginem cum narratione ad me misit Laureto R. P. Aegidius Meese qui eam a R. P. Rectore Ragusei Collegii accepit. [274]

Prilog 3.

XXII. *Imago B. V. miraculosa de porta Ragusae*

Multam utique haec sacra Imago praeberet scribendi materiam nisi negligens et incuria antiquitas literis haec mira subduxisset.

Stat Ragusii in templi principis summo altari Imago Deiparae Jesum brachio sustinentis. Haec summae venerationis habet indicia: quippe majores toti picturae laminam inducere argenteam, gemmis raris gravem: si utriusque sacrum caput excipias, quod aurea redimitum corona fulget.

Unde et quando huc advectus sit tantus urbis thesaurus, ad me perscriptum non est: sive quia a paucis scitur, sive quia incertis pro certa noluerunt, qui [275] ad me perscripserunt. Hoc omnibus indubitatum est, Divi Lucae opus esse: nam praeterquam quod antiquitatem spirat, et artificis doctam manum, alio adhuc argumento se probat, quo vox pleraeque aliae possent.

Foedarunt urbem incendia depopulari eam coepit lues pestifera: famae maciem et mortem minata est. In haec usque tempora praesentiore remedio Ragusini in haec omnia usi non sunt, quam cum ad hanc S. Imaginem confugerunt. Asserunt cives (et civibus asserentibus credendum est) nunquam se non remedium invenisse, ut primum ad huius S. Imaginis cultum serio deventum est. Quidni et sperant Turcas valituram, exitium Dalmatiae toti in annos pene singulos minitantes, quando jam saepius Imagines Deiparae [276] praedones et piratas afflixerunt. Credi non potest, quantopere spem homini calamitoso augeat, semper fuisse exauditum.

Haec pauca cum Imagine ad me perscripsit R. P. Aegidius Meese Laureto, qui ea a R. P. Rectore Ragusino accepit.

SEVENTEENTH-CENTURY MARIAN SHRINES OF DUBROVNIK ACCORDING TO WILHELM GUMPPENBERG'S *ATLAS MARIANUS*

PAVO KNEZOVIĆ

Summary

One of the most ardent worshippers and devotees of the cult of Our Lady in the seventeenth century was a German Jesuit Wilhelm Gumpfenberg, who published a four-volume work entitled *Atlas Marianus sive De imaginibus Deiparae per orbem Christianum miraculosis* (Ingolstadt, 1657-1659). It contains references to more than 1,200 Marian shrines throughout the world, while one hundred of the greatest and most famous shrines have been described in detail. Among the latter are the three shrines from the Dubrovnik Republic: *Beata Virgo miraculosa in Breno* (listed under no. 17 in vol. 2), *Beata Virgo miraculosa de Castello Ragusae* (no. 21 in vol. 4), and *Beata Virgo miraculosa de porta Ragusae* (no. 22 in vol. 4). The description contains the sources on the shrine's origin as well as its condition. Gumpfenberg's source for the first two Dubrovnik shrines were *Annali di Ragusa* by Nikola Ragnina. The word *portu* in the name of the third shrine had probably been misprinted as *porta*, since the description of the Virgin's painting, place where it is kept and worshipped points to the painting of *Gospa od Porata (Imago B. Virginis miraculosa de portu)*. The existence of these shrines is evidenced by the medieval records of the Dubrovnik chancellery. Although Gumpfenberg refers to the shrines in the period before the Great Earthquake of 1667, they have remained active over the centuries, some even to our day. *Atlas Marianus* also brings most faithful reproductions of these miraculous images of Our Lady.

The article brings to light the whole text and the reproductions from the first edition of Gumpfenberg's work, which has seen many editions and was subject to frequent revisions. The work was also widely translated, though in parts, singling out on the shrines of particular nations. The fact that Croatian shrines found their place in the prestigious Marian work of Wilhelm Gumpfenberg cannot be traced in Croatian scholarly literature to date.